

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Olexandr Tarasenko

**Úzkost židovského světa v «halachické» Epištole
Jakuba v kontextu náboženských a politických
konfliktů epochy Druhého Chramu**

**The Narrowness of the Jewish World in the «Halachic»
Encyclical of James in the Context of Political
and Religious Conflicts of the Second Temple Period**

Autoreferát disertační práce

Praha, 2017

Předkladatel disertační práce: Mgr. Olexandr Tarasenko
Doktorský studijní program: Teologie
Studijní obor: Husitská teologie

Školitel: prof. ThDr. Jan B. Lášek,
Dr.h.c.

Oponenti disertační práce:
.....
.....
.....

Obhajoba disertační práce se koná dne

v.....na.....
.....P

řed komisí pro obhajobu disertační práce. Předsedou komise byl jmenován

.....

**Předseda
oborové rady:**

**Děkan
fakulty:**

doc. ThDr.
Kamila Veverková, Th.D.

UK v Praze HTF

UK v Praze HTF

Úvod

List Jakubův právem zaujímá významné místo v biblických studiích Nového zákona. Nejvýraznější díla patří autorům, kteří píší v německém a anglickém jazyce (viz Bibliografie). Občas se někteří z nich stávají klasikou v obou jazycích.¹ V České republice je kniha Nového zákona doposud ještě málo prozkoumaná.²

Tento mimořádný List byl předmětem značného množství vědeckých výzkumů, tematicky a strukturálně zcela odlišných. Ty lze rozdělit do následujících kategorií.

1. Komentáře, ve kterých po úvodní diskusi o potřebných charakteristikách biblické knihy, kterými jsou autor, příjemce, datum, účel, jazyk, styl a struktura, následuje hlavní, rozsáhlý souhrn knihy, tedy komentáře ke každému (nebo téměř každému) verši Listu.

2. Výzkumy jsou věnovány převážně úvodnímu bloku, a to zejména v kontextu úvodu do Nového zákona, a proto v

¹ Jde zřejmě o klasické práce M. Dibeliusa, široce používané současnými autory; nejčastěji je citován anglický překlad jeho přepracované německé verze: DIBELIUS, Martin, GREEVEN, Heinrich. *James: A Commentary on the Epistle of James*. Tran. M. A. Williams. Philadelphia : Fortress Press, 1975. Přesto někteří autoři dávají přednost vydání v originálním jazyce, známého německého biblisty: DIBELIUS, Martin. *Der Brief des Jakobus*. 12. Auf. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1984.

² Viz např.: MRÁZEK, Jiří. *Bláznovství víry podle Jakuba. Výklad Jakobovy epištoly*. Jihlava : Mlýn, 2006; Idem. *Teologie opomíjených. Přehližené hlasy v Novém zákoně*. Jihlava : Mlýn, 2013.

některých z nich je List Jakubův považován za literární památku, spolu s dalšími knihami Nového zákona a raného křesťanství.

3. Práce z teologie Listu, v nichž je analyzován spolu s dalšími malými Listy Nového zákona, a to například List Petřův, Janův a List Judův.

4. Studie, v nichž největší pozornost je věnována osobnosti autora, jeho rodině, kultuře, mentalitě, tedy *Sitz im Leben* samotného autora i jeho adresátů. Často v nich příběh Jakubův končí v rámci dějin raného křesťanství.

5. Výzkumy, jejichž hlavním smyslem je objasnění některého konkrétního tématu Listu (v některých z nich byla otázka autorství zcela vynechána). Podkategorií mohou být považovány články v časopisech a sbornících (z nichž některé jsou výzkumem jednoho současného učenice).

6. Monografie, v nichž tento List je používán jako příklad pro vysvětlení hlavního tématu, který není přímo věnován opusu Jakobovu (například starobylé epistolografii), nebo jako materiál použitý k praktické aprobaci té či jiné hermeneutické teorii.

7. Vědecké publikace o historii raného křesťanství, ve kterém je Jakobovi a jeho následovníkům věnováno důležité, ačkoli ne hlavní místo; na rozdíl od studií z kategorie číslo 4, v nichž je hlavní pozornost věnována práci a teologii různých křesťanských vůdců poloviny 1. století, z nichž jeden byl slavný bratr Ježíšův. Avšak v průběhu let umělecké tvorby věnovali někteří současní spisovatelé tomuto Listu několik děl vztahujících se k různým kategoriím - tj. články, komentáře a monografie.

Tato studie patří do kategorie číslo 5 a zkoumá List jako sbírku moralizujících promluv – kázání či besedy – jejichž hlavním úkolem bylo dát židovským a křesťanským čtenářům v diaspoře tzv. „správné učení“. Tento List je analyzován jako „halachická“ encyklika, která se objevila v době vzniku různých odvětví raného křesťanství jako odpověď na otázky, které vyvstaly v komunitách diaspory po vyhlášení různých misionářů, a to jak křesťanských, tak i židovských.

Hlavní analýza disertační práce je věnována nejen formě a obsahu Listu, ale také argumentaci autora, jejíž pomocí se snaží vést své posluchače k dokonalosti skrze chudobu, utrpení a napodobování velkých vzorů v židovské historii. Přesná klasifikace Listu v řadě dalších epištolských textů Nového zákona, tedy rozdělení mezi listem a dopisem na základě literární kvality textu, zde nehraje významnou roli (protože se vztahuje na kategorii číslo 2).

Obsah a struktura práce

Úvod

1. Formát studie	9
2. Literární kontext Listu Jakubova	15
3. Hermeneutický přístup	19
4. Zdroje a omezení	27
5. Účel, plán a teze	33

Část 1. Epištolské umění ve starověku a Jakubova encyklika

1.1. Epištolský žánr ve starověku

1.1.1. Řecko-římský svět	38
1.1.2. Židovský svět	40
1.1.3. Účel epištol	43
1.1.4. Typy epištol	45
1.1.5. Encyklika jak epištolská forma	46

1.2. Halacha jako nový žánr

1.2.1. Příčiny vzniku halachy	53
1.2.2. Podstata tohoto žánru	57
1.2.3. Transformace reality v idealistickém světě halachy	60

1.3. Jakub Spravedlivý jako historická osobnost

1.3.1. Debata o skutečném autorovi Listu a její příčiny	72
1.3.2. Svědectví Nového zákona: vůdce první komunity a bratr Páně	78
1.3.3. Svědectví křesťanské tradice: spravedlivý biskup	81
1.3.4. Svědectví textu: náboženské pojmy a slovní zásoba	85

1.3.5. Řecký jazyk Listu na pozadí židovské polylingvistiky	90
1.4. List Jakobův: vnější a vnitřní svědectví	
1.4.1. List v křesťanské tradici	99
1.4.2. Struktura: Teze a jejich zdůvodnění	101
1.4.3. Témata přítomná a nepřítomná	106
1.4.4. Příjemce(-i)	110
1.4.5. Cíl	114
Část 2. Židovský svět na počátku nové éry	
2.1. Palestina a Diaspora	
2.1.1. Historické rozdělení do dvou židovských světů	121
2.1.2. Vznik dvou typů judaismu	125
2.2. Náboženské změny v judaismu Druhého Chrámu	
2.2.1. Helenizace Východu a Izraele	128
2.2.2. Vznik chasidů jako reakce na helenizaci Izraele	130
2.2.3. Zákoníci a mudrci Izraele	132
2.2.4. Synagoga jako <i>alter ego</i> jeruzalémského Chrámu	137
2.2.5. Mesiánské aspirace a jejich geografické rozdělení	139
2.2.6. Poslání: židovská a křesťanská	
2.3. Náboženské a politické konflikty	
2.3.1. Náboženští vůdci Izraele: farizeové, saduceové a essenové	146
2.3.2. Nová sekta následovníků Ježíše z Nazaretu	148
2.3.3. Antisemitismus jako reakce na židovské aktivity	152
2.3.4. Pronásledování křesťanů	155

Část 3. Halacha Listu v kontextu Palestiny a Diaspory	
3.1. Postavy Tanachy jako vzory v kontextu aggadické tradice	161
3.1.1. Abraham	166
3.1.2. Rachab	170
3.1.3. Jób	172
3.1.4. Elijáš	175
3.2. Aspekty "halachické" encykliky	
3.2.1. Teologie	179
3.2.2. Sociologie	181
3.2.3. Etika	183
3.3. Teologické aspekty	
3.3.1. Pokušení a odměna	187
3.3.2. Víra a skutky	193
3.3.3. Přátelství se světem jako nepřátelství s Bohem ..	197
3.3.4. Síla modlitby	199
3.4. Sociální aspekty	
3.4.1. Sociálně-ekonomická nerovnoprávnost	204
3.4.2. Touha hlásat a sociální rozdělení mezi chachamim a <i>am-haarec</i>	210
3.4.3. Rozepře uvnitř komunit	213
3.5. Etické aspekty	
3.5.1. Radost v pokušení	217
3.5.2. Pokrytectví jako příčina neúspěchu	219
3.5.3. Bilingvismus jako cesta k ničení Božího šalomu	221
 Závěr	
1. Soulad formy a obsahu v Listu	224

2. Výše formy a obsahu – idealizace spravedlnosti	227
Bibliografie	229
Jmenný rejstřík	243
Tematický rejstřík	245
Summary	246

Jak je možné vidět z výše uvedeného plánu, tato studie je rozdělena do tří částí.

ČÁST 1 obsahuje historii a přehled epištolského žánru, nového pro Židy, jež není vlastní knihám Tanachy a palestinské literatuře do-rabínského období, převzatého z řecko-římské literatury. Toto převzetí přišlo po napsání hlavní kostry kánonu Tanachy, proto se první zmínka o halachickém listu vyskytuje ve velmi pozdním textu – v knize Ester. Tato forma se objevila v židovské literatuře ne dříve než v polovině 1. století, proto v době psaní Jakubova Listu ještě židovští autoři nestačili vyvinout své vlastní standardy. Možná, že tímto lze vysvětlit absenci jasné struktury v Listu, avšak pouze v případě, že byl původně vytvořen jako epištola. Důležitým bodem této části je analýza halachy jako fenoménu židovského života na začátku nové éry. Navíc, tato ČÁST obsahuje analýzu samotného Listu, stejně jako života jeho předpokládaného autora na základě informací z různých tzv. „vnějších“ zdrojů – Skutků apoštolů, „Judejských Starožitností“ Josephuse Flaviuse a „Církevních dějin“ Eusebiuse Pamphiluse. Tato analýza se zabývá především jazykem a teologickým slovníkem autora jako svědectvím jeho etnického, kulturního a náboženského kontextu. Dále jsou zkoumány příjemci Listu, a to jak jeho čtenáři, tak i autorovy oponenti v Diaspoře. Tito adresáti a oponenti, jejichž náboženské názory se lišily od názorů autora, určili povahu debaty v rámci Listu a jeho tématu. Tato část také obsahuje stručnou analýzu židovské polylingvičnosti, která pomáhá pochopit, jak by mohl být text ve slušném řeckém jazyce ztělesněný galilejským rolníkem, který se stal prvním „biskupem“ Jeruzaléma.

ČÁST 2 poskytuje přehled mnohostranného a složitého židovského světa, který byl v polovině 1. století vnímán řeckořímskými autory jako velmi extravagantní a dokonce fanatický. Jsou zde uvedeny vztahy mezi Diasporou a Palestinou, na jejichž území se vyvinuly různé větve judaismu, stejně jako změny v judaismu, k nimž došlo v průběhu několika staletí po babylonském zajetí pod vlivem vnitřních a vnějších příčin. Tyto, často pozitivní změny, byly předmětem sporu mezi Diasporou a Palestinou a vyvolaly negativní reakci náboženských myslitelů Jeruzaléma, ke kterým v jistém smyslu patřil i samotný autor Listu, pokud to byl opravdu hlava Jeruzalémské komunity Jakub Spravedlivý. Vývoj judaismu je v této ČÁSTI prozkoumán až do příchodu křesťanství, ve kterém Jakub hrál důležitou roli – vůdce jeruzalémských křesťanů a možný oponent apoštola Pavla.

ČÁST 3 se zaměřuje na různé aspekty Listu, jakož i na známé postavy Tanachy, uvedené autorem jako příklad, z pohledu palestinského judaismu. Tyto aspekty, teologické, sociální a etické, se týkají nejdůležitějších aspektů života věřícího. V náboženském vědomí, vytvořeném Tanachou, je právě teologie neoddělitelně spojena se sociálními a etickými normami. Pro židovsko-křesťanského autora zní takový vzájemný vztah jako axiom, což je možné si všimnout díky tomu, že v jeho Listu dochází ke střídání teologie s etickými maximy a sociálními problémy. V souladu s tímto se v této části studie všechny tři aspekty, teologický, sociální a etický, neustále

proplétají.³ List sám o sobě nemá žádnou jasnou strukturu, autor se někdy vrací k tomu, co už bylo řečeno, a neodděluje teologii od sociálních a etických aspektů. Dobře známé postavy Tanachy slouží v Listu pro potřebnou ilustraci autorských tezí a jako způsob, jak získat židovské čtenáře. Kombinace aggadických obrazů a „halachických“ ustanovení (vytvořených na způsob „jednej tak, protože stejně tak jednali spravedliví, jež tu byli před námi“) pomáhá autoru přenést své čtenáře z reálného světa do světa idealistického.

Teze o této studii je následující:

„Halachická“ encyklika Jakuba v podobě sbírky moralizujících maxim se objevila v období aktivní literární tvorby různých náboženských skupin v Palestině. Její židovsko-křesťanský autor poslal „dvanácti pokolením v Diaspoře“ řadu utěšení a poučení o dosažení dokonalosti skrze pokušení, utrpení a chudobu, a jako příklad neuvedl Ježíše Krista, ale dobře známé postavy Tanachy. Tato povaha zmiňovaného opusu nám umožňuje dozvědět se o historické realitě jejího autora dokonce méně než například z obdobného, ve své povaze rabinského, traktátu „Pirkej Avot“.

³ V navrhované práci, se vyhýbáme zaměření jen na jednu oblast bádání, např. etice, nebo teologii; viz.: DAVIDS, Peter. *A Theology of James, Peter, and Jude*. P. 33.

Teoretický a praktický přínos disertační práce

Hlavním cílem předkládané studie je pochopení náboženské mentality židovského učitele Palestiny v době velkých proměn 1. století, které vedly ke vzniku nových skupin, sekt, stejně jako *výrazných* literárních památek náboženské povahy. Tyto proměny ovlivnily především samotné židovské náboženství, které se rozdělilo na judaismus Diaspory, zastoupený hellenistickými autory, a judaismus Palestiny, zastoupený tzv. „mudrci Izraele“. Mimo to se proměny také dotkly náboženství raných křesťanů, již v generaci apoštolů, které se rozdělilo na křesťanství Diaspory reprezentované apoštoly Petrem a Pavlem, a křesťanství Palestiny, zastoupené Jakubem a jinými ortodoxními učiteli.

Podobný cíl je dosažen pomocí analýzy Listu Jakubova ve světle proměn judaismu 1. století. Tato metoda pomůže čtenáři pochopit některé zvláštnosti vývoje raného křesťanství, které se původně zdálo být novou židovskou sektou období Druhého Chrámu. V řadě těchto vlastností je třeba zmínit v první řadě následující:

- 1) typ konzervativního služebníka Církve,
- 2) zákonické vnímání posvátných textů,
- 3) halachický druh náboženského myšlení, tzn. takový, který dává jasné instrukce výše filozofického diskursu,
- 4) omezení objektivní a zjevné reality do idealistického světa halachy.

Právě tyto zvláštnosti byly typické pro židy-křesťany, a také ovlivnily podobu a obsah encykliky „dvanácti rodů v Diaspoře“,

známé jako Dopis Jakubův. V této studii autor moralizujících maxim, pravděpodobně Jakub, bratr Ježíše, a jeho opus nejsou záměrně odděleny, protože text Listu dobře koresponduje s portrétem autora, který je zachován v biblické a patristické Tradici. Dokonce i kdyby byl ve skutečnosti List vytvořen imitátorem, pro dosažení co největší míry věrohodnosti byl napsán v souladu s názory a přesvědčeními toho Jakuba, kterého známe jako židovsko-křesťanského světce.⁴ Tento přístup jednoty autora a jeho textu odpovídá starověkému chápání učitele, jehož život se musí shodovat s jeho učením (viz např.: Mt. 23:1-4; Plut. Caes, 3, Sen. Ep, 20, 2.)

Dosažení tohoto cíle je založené na znalosti následujících důležitých aspektů:

- 1) epištoly jako rozšířené formy mezilidských vztahů,
- 2) Halachy jako způsobu transformace reálného světa do idealistického v náboženském vědomí,
- 3) soběstačnosti ortodoxní ideologie, teologie, sociologie a etika žido-křesťanství (například Jakuba Spravedlivého),
- 4) bipolarizace židovského světa a následování „úzké cesty“ v rámci tzv. „obecného judaismu“ („common Judaism“⁵).

⁴ BLOMBERG, Craig, KAMELL, Mariam. *James*. P. 35: «The canonical epistle matches the portrait of James in Acts 15 without contradiction».

⁵ Bližší informace k tomuto termínu viz.: SANDERS, Ed P. *Judaism: Practice and Belief. 63 BCE – 66 CE*. London : SCM Press, 1994. P. 47–76; DEINES, Roland. The Pharisees Between «Judaisms» and «Common Judaism». In CARSON, Donald A. et al. (ed.) *Justification and Variegated Nomism*.

Pochopení vnitřního duchovního světa ortodoxního židovského učitele Palestiny, stejně jako jeho *Sitz im Leben*, pomůže důstojně ocenit zákonictví autora encykliky na pozadí bohatého světa judaismu 1. století.

Tento cíl je sdílen mnoha vědci, kteří zkoumají literární památky starověku prizmatem jeho kultury. Právě tento počáteční orientační bod při výběru směru výzkumu na konci studie odhaluje poslání starověkého textu a pomáhá pochopit jeho relevanci v současné kultuře. Vycházejíc z tvrzení o cyklickém opakování času a krátké paměti o minulosti v Ek. 1:9-11, můžeme tvrdit, že promyšlená analýza náboženských záležitostí a jejich řešení, navrženými starobylými, vede k adekvátnímu vnímání vlastních náboženských kultur čtenáři. Posuzujícíce „úzkou cestu“ navrženou autorem tohoto Listu určují čtenáři místo svých vlastních hodnot na tradiční stupnici náboženských představ. Při posuzování formy a obsahu Listu Jakubova definují svůj vlastní pohled na svět a způsob jeho „verbalizace“, tj. podání publiku.

Věříme, že i přes svou stručnost pomůže tato studie našim čtenářům z řady křesťanských služebníků, a to nejen zlepšit své znalosti bible o nové poznatky, ale také zlepšit své vlastní metody práce s lidmi.

Vol. 1: The Complexities of Second Temple Judaism. Tübingen : Mohr Siebeck, 2001. P. 452–455.

Seznam publikovaných prací

ТАРАСЕНКО, Александр. *Четвертое евангелие и его палестинский контекст*. СПб. : Алетейя, 2010. 327 с. ISBN .978-5-91419-358-1.

ТАРАСЕНКО, Александр. Портрет Мессии в литературе эпохи Второго Храма. *Богословские размышления*, 2010, № 11, с. 30–42. (Eng. tran.: The Messiah's Portrait in the Literature of the Second Temple Period. P. 43–54).

ТАРАСЕНКО, Александр. Еврейская миссия в эпоху Второго Храма. *Богословские размышления*, 2011, № 12, с. 84–97. (Eng. tran.: Jewish Mission in the Second Temple Period: From Circumcision to Education. P. 98–111).

ТАРАСЕНКО, Александр. *Иисус из Назарета – учитель, пророк, Мессия: Некоторые аспекты деятельности Иисуса в контексте мессианских ожиданий в начале новой эры*. СПб. : Гуманитарная академия, 2017. 368 с. ISBN 978-5-93762-076-7.

Výčet nejdůležitějších použitých pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů

Texty Blízkého Východu

- АМУСИН, Иосиф Д. *Тексты Кумрана. Вып. 1*. М. : Наука, 1971.
- АФИНОГЕНОВ, Д. Е.. Жизнь Иосифа Флавия. *Вестник древней истории*, 2006, № 4, с. 216–229, 2007, № 1, с. 272–283, № 2, с. 235–251.
- ГЕНКЕЛЬ, Г. Г. *Иосиф Флавий. Иудейские древности. Против Апиона*. М. : Ладомир, 1994. ISBN 5-86218-180-6.
- ФИНКЕЛЬБЕРГ, М., ВДОВИЧЕНКО, А. *Иосиф Флавий. Иудейская война*. М. : Мосты культуры, 1994.
- ИВАНИЦКИЙ, В. Ф. Письмо Аристея к Филократу. *Труды Киевской духовной академии*, 1916, № 2, июль-август, с. 153–198, сентябрь-октябрь, с. 1–37, ноябрь, с. 197–225.
- BLACKMAN, Philip. *The Mishnayoth*. 7 Vls. N. Y. : Judaica Press, 1990. (CD)
- CHARLSWOTTH, James H. *The Old Testament Pseudepigrapha*. 2 Vls. N. Y. : Doubleday, 1983.
- COLSON, F. H. et al. *Philo with English Translation*. 12 Vls. LCL. Cambridge : Harvard University Press, 1929–1962.
- EPSTEIN, Isidore. *The Babylonian Talmud*. 18 Vls. N. Y. : The Soncino Press, 1978. (CD)
- EPSTEIN, Isidore. *Midrash Rabbah*. 10 Vls. N. Y. : The Soncino Press, 1983. (CD)
- FINKELSTEIN, Louis. *Sifra on Leviticus*. 4 Vls. N. Y. : The Jewish Theological Seminary Press, 2014.
- GOLDIN, Judah. *The Fathers According to Rabbi Nathan*. New Heaven : Yale University Press. 1955.
- GUGGENHEIMER, Heinrich W. *The Jerusalem Talmud*. Berlin : Walter de Gruyter, 2000–.
- MARTINEZ, Florentino G, TIGCHELAAR, Eibert J. *The Dead Sea Scrolls: Study Edition*. 2 Vls. Leiden : Brill, 1999.

- LAUTERBACH, Jacob Z. *Mekhilta de-rabbi Ishmael*. Philadelphia : Jewish Publication Society, 2004. 543 p. ISBN 0-8276-0678-8.
- TCHERIKOVER, Victor, et al. *Corpus Papyrorum Judaicarum*. 3 Vls. Cambridge : Harvard University Press. 1957–1964.
- THACKERAY, H., MARCUS, Ralph. *Josephus with English Translation*. 9 Vls. LCL. Cambridge : Harvard University Press, 1993–1998.

Řecko-románské texty

- АСМУС, В. Ф. и др. *Аристотель. Собрание сочинений*. 4 т. М. : Мысль, 1976.
- БОРОДАЙ, Т. Ю. *Луций Анней Сенека. Философские трактаты*. СПб. : Алетейя, 2001.
- ГАСПАРОВ, М. Л. *Диоген Лаертский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов*. М. : Мысль. 1986.
- ГНЕДИЧ, Н. И. *Гомер. Илиада*. М. : Наука. 2008.
- ГОРЕНШТЕЙН, В. О. *Письма Марка Туллия Цицерона*. 3 т. М.-Л. : АН СССР. 1949–1951.
- ГОРЕНШТЕЙН, В. О. и др. *Цицерон, Марк Туллий. Диалоги*. М. : Наука. 1966.
- ЛОСЕВ, А. Ф. *Платон. Собрание сочинений*. 4 т. М. : Мысль. 1994.
- МИЩЕНКО, Ф. Г. *Полибий. Всеобщая история*. СПб. : Наука, 2005.
- СЕРГЕЕНКО, М. Е. *Плиний, Гай Цецилий. Письма*. М. : Наука. 1982.
- СЕРГЕЕНКО, М. Е. и др. *Тацит, Публий Корнелий. Анналы. Малые произведения. История*. СПб.: Наука. 1993.
- СТРАТАНОВСКИЙ, Г. А. *Геродот. История*. Л. : Наука. 1972.
- СТРАТАНОВСКИЙ, Г. А. и др. *Фукидид. История*. Л. : Наука. 1981.
- ТАРОНЯН, А. Г. *Арриан. Беседы Эпиктета*. М. : Ладомир. 1997.
- ТЫЖОВ, А. Я. *Авл Геллий. Аттические ночи*. СПб. : Гуманитарная академия, 2007–2008.

ШТЕРН, Менахем. *Греческие и римские авторы о евреях и иудаизме*. 3 т. М. : Мосты культуры. 1997–2002.

RABBIT, Frank C. *Plutarch. Moralia*. 14 Vls. LCL. Cambridge : Harvard University Press. 1927–1969.

Křest'anské texty

АФОНАСИН, Е. В. *Климент Александрийский. Строматы*. СПб. : Издательство Олега Абышко. 2003.

ОКУЛОВ, А. Ф. и др. *Апокрифы древних христиан. Исследование, тексты, комментарии*. М. : Мысль, 1989. 336 с. ISBN 5-244-00269-4.

ПРЕОБРАЖЕНСКИЙ, П. *Иринея Лионский. Творения*. СПб. : изд. Тузова. 1900.

СТОЛЯРОВ, А. А. *Тертуллиан. Избранные сочинения*. М. : Прогресс, 1994. 444 с. ISBN 5-01-004130-8.

EHRMAN, Bart D. *The Apostolic Fathers, Vol. 2: Epistle of Barnabas, Papias and Quadrates, Epistle to Diognetus, the Shepherd of Hermas*. LCL. Cambridge : Harvard University Press, 2003. ISBN 0-674-99608-9.

KIRSOPP, Lake. *The Apostolic Fathers, Vol. 1: 1 Clement, II Clement, Ignatius, Polycarp, Didache, Barnabas*. LCL. Cambridge : Harvard University Press, 1912.

KIRSOPP, Lake. *Eusebius. The Ecclesiastical History, Vol. 1: Books 1-5*. LCL. Cambridge : Harvard University Press, 1926.

OULTON, J. E. L. *Eusebius. The Ecclesiastical History, Vol. 2: Books 6-10*. LCL. Cambridge : Harvard University Press, 1932.

HALTON, Thomas P. *Jerome. On Illustrious Men*. Washington : The Catholic University of America Press, 1999. 211 p. ISBN 0813201004.

HEINE, Ronald E. *Origen. Commentary on the Gospel of John. Books 13-32*. Washington : The Catholic University of America Press, 1993. ISBN 0-8132-1465-5.

Moderní literatura

- АЛИЕВА, Ольга. 2011. Паранеза: философская и риторическая традиция. *Вестник ПСТГУ*, вып. 3 (25), с. 23–36.
- АМУСИН, Иосиф. Д. *Кумранская община*. М. : Наука, 1983. 328 с.
- ЛЕБЕДЕВ, Алексей П. *Братья Господни. Исследования по истории ранней Церкви*. СПб.: изд. Олега Абышко, 2010. 346 с. ISBN 978-5-7435-0215-8.
- ЛЕВИНСКАЯ, Ирина. *Деяния апостолов на фоне еврейской диаспоры*. СПб.: Логос, 2000. 351 с. ISBN 5-87288-210-6.
- ЛУРЬЕ, Соломон. *Антисемитизм в древнем мире, попытки объяснения его в науке и его причины*. М. : Гешарим, 2009. 397 с. ISBN 978-5-93273-293-8.
- МИЛЛЕР, Т. А. Античные теории эпистолярного жанра. В ГРАБАРЬ-ПАССЕК, М. Е. (ред.) *Античная эпистолография*. М. : Наука, 1967. С. 5–25.
- ТАРАСЕНКО, Александр. Еврейская миссия в эпоху Второго Храма – от обрезания к образованию. *Богословские размышления*, 2011, № 12, с. 84–97.
- ADAMS, Sean A. Paul's Letter Opening and Greek Epistolography: A Matter of Relationship. In PORTER, Stanley E., ADAMS, Sean A. (ed.) *Paul and the Ancient Letter Form*. Leiden : Brill, 2010. P. 33–55.
- ADAMSON, James. *The Epistle of James*. Grand Rapids : Eerdmans, 1976. 227 p. ISBN 0-8028-2377-7.
- ADAMSON, James. *James: The Man and His Message*. Grand Rapids : Eerdmans, 1989. 553 p. ISBN 0-8028-0167-6.
- ALEXANDER, Philip S. Epistolary Literature. In STONE, Michael E. (Ed.) *Jewish Writings of the Second Temple Period: Apocrypha, Pseudepigrapha, Qumran Sectarian Writings, Philo, Josephus*. Philadelphia : Fortress Press, 1984, p. 579–596.
- ALLISON, Dale C. Jr. *James: A Critical and Exegetical Commentary*. N. Y. : T & T Clark, 2013. 790 p. ISBN 978-0-567-07740-0.
- ANDERSON, R. Dean. *Ancient Rhetorical Theory and Paul*. Leuven : Peeters, 1999. 340 p. ISBN 9042907053.

- AUNE, David E. *New Testament in Its Literary Environment*. Philadelphia : The Westminster Press, 1987. 260 p. ISBN 0-664-21912-8.
- BAASLAND, Ernst. Literarische Form, Thematik und geschichtliche Einordnung des Jakobusbriefes. In HAASE, Wolfgang, TEMPORINI, Hildegard (ed.) *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*, 1988. Bd. 25. Teilb. 5. S. 3646–3684.
- BAKER, William R. Christology in the Epistle of James. *Evangelical Quarterly*, 2002, vol. 74, iss. 1, p. 47–57.
- BAKER, William R. *Personal Speech-Ethics in the Epistle of James*. Tübingen : Mohr Siebeck, 1995. 364 p. ISSN 0340-9570.
- BARNETT, Paul. *Finding the Historical Jesus*. Grand Rapids : Eerdmans, 2009. 299 p. ISBN 978-0-8028-4890-1.
- BARRETT, C. K. *A Critical and Exegetical Commentary on the Acts of the Apostles, Vol. 1: Preliminary Introduction and Commentary on Acts I-XIV*. Edinburgh : T & T Clark, 1994. 693 p. ISBN 0-567-09563-X.
- BATTEN, Alicie J. *Friendship and Benefaction in James*. Blandford Forum : DEO Publishing, 2010. 222 p. ISBN 978-1-905679-10-2.
- BAUCKHAM, Richard. For What Offense Was James Put to Death? In CHILTON, Bruce, EVANS, Craig A. (ed.) *James the Just and Christian Origins*. Leiden : Brill, 1999. P. 199–232.
- BAUCKHAM, Richard. James and the Jerusalem Community. In SKARSAUNE, Oskar, HVALVIK, Reidar. (ed.) *Jewish Believers in Jesus: The Early Centuries*. Peabody : Hendrickson, 2007. P. 55–95.
- BAUCKHAM, Richard. James and Jesus. In CHILTON, Bruce, NEUSNER, Jacob. (ed.) *The Brother of Jesus: James the Just and His Mission*. Louisville : WJKP, 2001. P. 100–137.
- BAUCKHAM, Richard. *James: Wisdom of James, Disciple of Jesus the Sage*. London : Routledge, 1999. 246 p. ISBN 0-415-10370-3.

- BAUCKHAM, Richard. *Jude and the Relatives of Jesus in the Early Church*. 2nd Ed. London : T & T Clark, 2004. 459. ISBN 0567082970.
- BAUCKHAM, Richard. The Origin of the Ebionites. In TOMSON, Peter J., LAMBERS-PETRY, Doris. (ed.) *The Image of the Judaeo-Christians in Ancient Jewish and Christian Literature*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2003. P. 162–181.
- BAUMGARTEN, Albert I. The Pharisaic *Paradosis*. *Harvard Theological Review*, 1987, vol. 80, iss.1, p. 63–77.
- BERNHEIM, Pierre-Antoine. *James, Brother of Jesus*. London : SCM Press, 1997. 324 p. ISBN 0-334-02695-4.
- BETZ, Hans (ed.). *Plutarch's Ethical Writings and Early Christian Literature*. Leiden : Brill. 1978. 584 p. ISBN 90 04 05659 9.
- BLOMBERG, Craig, KAMELL, Mariam. *James. Zondervan Exegetical Commentary on the New Testament*. Grand Rapids : Zondervan, 2008. 280 p. ISBN 978-0-310-24402-8.
- BOCKMUEHL, Markus. Antioch and James the Just. In CHILTON, Bruce, EVANS, Craig A. (ed.) *James the Just and Christian Origins*. Leiden : Brill, 1999. P. 155–198.
- BURCHARD, Christoph. *Der Jakobusbrief*. Tübingen : Morh Siebeck, 2000. 217 s. ISBN 3-16-147393-0.
- BYRSKOG, Samuel. *Story as History – History as Story: The Gospel Tradition in the Context of Ancient Oral History*. Leiden : Brill, 2002. 386 p. ISBN 0-391-04166-5.
- CARGAL, Timothy B. *Restoring the Diaspora: Discursive Structure and Purpose in the Epistle of James*. Atlanta : Scholars Press, 1993. 245 p. ISBN 1-55540-861-3.
- CARPENTER, Craig. James 4.5 Reconsidered. *New Testament Studies*, 2001, vol. 47, iss. 2, p. 189–205.
- CHESTER, Andrew. The Theology of James. In CHESTER, Andrew, MARTIN, Ralph (ed.). *The Theology of the Letters of James, Peter, and Jude*. Cambridge : Cambridge University Press. 1994. P. 1–62.
- CHEUNG, Luke L. *The Genre, Composition and Hermeneutics of the Epistle of James*. Waynesboro : Paternoster Press, 2003. 372 p. ISBN 1-84227-062-1.

- CHILTON, Bruce. James and the (Christian) Pharisees. In AVERY-PECK, Alan J. et al. *When Judaism and Christianity Began: Essays in Memory of Anthony J. Saldarini*. 2 Vls. Leiden : Brill, 2004. P. 19–47.
- CHILTON, Bruce. James in Relation to Peter, Paul, and the Remembrance of Jesus. In CHILTON, Bruce, NEUSNER, J. (ed.) *The Brother of Jesus: James the Just and His Mission*. Louisville: WJKP, 2001. P. 138–160.
- COHEN, Shaye J. D. *The Beginnings of Jewishness: Boundaries, Varieties, Uncertainties*. Berkeley : University of California Press. 1999. 426 p. ISBN 0-520-21141-3.
- COHEN, Shaye J. D. The Significance of Yavneh: Pharisees, Rabbis, and the End of Jewish Sectarianism. *Hebrew Union College Annual*, 1984, vol. 55, p. 27–53.
- COLLINS, John J. *Jewish Cult and Hellenistic Culture: Essays on the Jewish Encounter with Hellenism and Roman Rule*. Leiden : Brill, 2005. 231 p. ISBN 90-04-14438-2.
- COOK, John G. *Roman Attitudes Towards the Christians: From Claudius to Hadrian*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2010. 363 p. ISBN 978-3-16-150553-9.
- DALMAN, Gustaf. *The Words of Jesus Considered in the Light of Post-Biblical Jewish Writings and the Aramaic Language*. Edinburgh : T & T Clark, 1902. 350 p.
- DAVIDS, Peter. Theological Perspectives on the Epistle of James. *Journal of Evangelical Theological Society*, 1980, vol. 23, iss. 2, p. 97–103.
- DAVIDS, Peter. *The Epistle of James: A Commentary on the Greek Text*. Grand Rapids : Eerdmans, 1982. 226 p. ISBN 0-8028-2388-2.
- DAVIDS, Peter. The Epistle of James in Modern Discussion. In HAASE, Wolfgang, TEMPORINI, Hildegard (ed.) *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt. 2. Principat*. 1988. Bd. 25. Teilb. 5. S. 3621–3645.
- DAVIDS, Peter. Palestinian Traditions in the Epistle of James. In CHILTON, Bruce, EVANS, Craig A.(ed.) *James the Just and Christian Origins*. Leiden : Brill, 1999, p. 33–57.

- DAVIDS, Peter. James's Message: The Literary Record. In CHILTON, Bruce, EVANS, Craig A.(ed.) *The Brother of Jesus: James the Just and His Mission*. Louisville : WJNP, 2001, p. 66–87.
- DAVIDS, Peter. *A Theology of James, Peter, and Jude*. Grand Rapids : Zondervan, 2014. 340 p. ISBN 978-0-310-29147-3.
- DAVIES, Philip R. James in the Qumran Scrolls. In CHILTON, Bruce, EVANS, Craig. (ed.) *James the Just and Christian Origins*. Leiden : Brill, 1999, p. 17–31.
- DEINES, Roland. *Die Pharisäer. Ihr Verständnis im Spiegel der christlichen und jüdischen Forschung seit Wellhausen und Graetz*. Tübingen : Mohr Siebeck, 1997, 642 s. ISBN 3-16-146808-2.
- DEINES, Roland. The Pharisees Between «Judaisms» and «Common Judaism». In CARSON, Donald A. et al. *Justification and Variegated Nomism. Vol. 1: The Complexities of Second Temple Judaism*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2001, p. 443–504.
- DEISSMANN, Adolf. *Light from the Ancient East: The New Testament Illustrated by Recently Discovered Texts of the Graeco-Roman World*. Tran. L. R. M. Strachan. N. Y. : Harper and Brothers, 1927. 535 p. ISBN 978-1-331-18643-4.
- DIBELIUS, Martin, GREEVEN, Heinrich. *James: A Commentary on the Epistle of James*. Tran. M. A. Williams. Philadelphia : Fortress Press, 1975. 285 p. ISBN 0-8006-6006-4.
- DICKEY, Eleanor. *Greek Forms of Address: From Herodotus to Lucian*. N. Y. : Oxford University Press 1996. 336 p. ISBN 0-19-815054-7.
- DICKEY, Eleanor. *Latin Forms of Address: From Plautus to Apuleus*. N. Y. : Oxford University Press, 2002. 414 p. ISBN 978-0-19-924287-0.
- DOERING, Lutz. *Ancient Jewish Letters and the Beginnings of Christian Epistolography*. Leiden : Mohr Siebeck, 2012. 600 p. ISBN 978-3-16-152236-9.
- DORMEYER, Detlev. *The New Testament among the Writings of Antiquity*. Tran. R. Kossov. Sheffield : Sheffield Academic Press, 1998. 324 p. ISBN: 1-85075-860-3.

- DOTY, William G. *Letters in Primitive Christianity*. 4th ed. Philadelphia : Fortress Press, 1983. 84 p. ISBN 0-8006-0170-X.
- DUNN, James D. G. *Unity and Diversity in the New Testament: An Inquiry into Character of Earliest Christianity*. 3d Ed. London : SCM Press, 2006. 520 p. ISBN 0-334-02998-8.
- EDGAR, David H. *Has God Not Chosen the Poor? The Social Setting of the Epistle of James*. Sheffield : Sheffield Academic Press, 2001. 261 p. ISBN 9781841271828.
- EISENMAN, Robert. *James the Brother of Jesus and the Dead Sea Scrolls I: The Historical James, Paul the Enemy, and Jesus' Brothers as Apostles*. Nashville : Grave Distractions Publications, 2012. 410 p. ISBN 978-0-9855991-3-3.
- EISENMAN, Robert. *James the Brother of Jesus and the Dead Sea Scrolls II: The Damascus Code, the Tent of David, the New Covenant, and the Blood of Christ*. Nashville : Grave Distractions Publications, 2012. 442 p. ISBN 978-0-9855991-6-4.
- EISENMAN, Robert. *James the Just in the Habakkuk Peshet*. 2nd Ed. Nashville : Grave Distractions Publications, 2013. 103 p. ISBN 978-0-9890293-0-8.
- ELLIS, Nicholas. *The Hermeneutics of Divine Testing. Cosmic Trials and Biblical Interpretation in the Epistle of James and Other Jewish Literature*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2015. 292 p. ISBN 978-3-16-153491-1.
- EVANS, Craig A. Comparing Judaism: Qumranic, Rabbinic, and Jacobean Judaisms Compared. In CHILTON, Bruce, NEUSNER, Jacob. (ed.) *The Brother of Jesus: James the Just and His Mission*. Louisville: WJKP, 2001. P. 161–183.
- FELDMAN, Louis H. *Studies in Hellenistic Judaism*. Leiden : Brill, 1996. 677 p. ISBN: 9004104186.
- FITZMYER, Joseph A. *Essays on the Semitic Background of the New Testament*. Missoula : SBL, 1974. 524 p. ISBN-0-88414-040-7.
- FOSTER, Robert J. *The Significance of Exemplars for the Interpretation of the Letter of James*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2014. 233 p. ISBN 978-3-16-153263-4.

- FRANKEMÖLLE, Hubert. *Der Brief des Jakobus*. 2 Bnd. Würzburg : Echter Verlag, 1994. 751 s. ISBN 3-579-00517-0 (Bd. 1), 3-579-00518-9 (Bd. 2).
- FRANCIS, Fred O. The Form and Function of the Opening and Closing Paragraphs of James and 1 John. *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft*, 1970, vol. 61, iss. 1-2, p. 110–126.
- FREYNE, Sean. *Jesus Movement and Its Expansion: Meaning and Mission*. Grand Rapids : Eerdmans, 2014. 383 p. ISBN 978-0-8028-6786-5.
- FREYNE, Sean. *Retrieving James/Yakov, the Brother of Jesus*. N. Y. : Bard College, 2008. 43 p. ISBN 1-931493-77-2.
- GRUEN, Erich S. *Diaspora: Jews amidst Greeks and Romans*. Cambridge : Harvard University Press, 2002. 386 p. ISBN 0-674-01606-8.
- HACHLILI, Rachel. *Jewish Funerary Customs, Practices and Rites in the Second Temple Period*. Leiden : Brill, 2005. 588 p. ISBN 90-04-12373-3.
- HADAS-LEBEL, Mireille. *Philo of Alexandria: A Thinker of the Jewish Diaspora*. Tran. R. Fréchet. Leiden : Brill, 2012. 241 p. ISBN 9789004209480.
- HARTIN, Patrick J. *James and the Q Sayings of Jesus*. Sheffield : Sheffield Academic Press, 1991. 266 p. ISBN 1-85075-267-2.
- HARTIN, Patrick J. *James*. Collegeville : Liturgical Press, 2003. 319 p. ISBN 0-8146-5816-4.
- HARTIN, Patrick J. *James of Jerusalem: Heir to Jesus of Nazareth*. Collegeville : Liturgical Press, 2004. 170 p. ISBN 0-8146-5152-6.
- HARTIN, Patrick J. *Spirituality of Perfection: Faith in Action in the Letter of James*. Collegeville: The Liturgical Book, 1999. 192 p. ISBN 0-8146-5895-4.
- HEGER, Paul. *Cult as the Catalyst for Division: Cult Disputes as the Motive for Schism in the Pre-70 Pluralistic Environment*. Leiden : Brill, 2007. 423 p. ISBN 90-04-15166-4.

- HENDEL, Ronald. *Remembering Abraham: Culture, Memory, and History in the Hebrew Bible*. N. Y. : Oxford University Press, 2005. 200 p. ISBN 0-19-517796-7.
- HENGEL, Martin. *Judaism and Hellenism: Studies in Their Encounter in Palestine during the Early Hellenistic Period*. Tran. J. Bowden. 2 vls. Philadelphia : Fortress Press, 1974. 649 p. ISBN 0-8006-1495-X.
- HENGEL, Martin. *The «Hellenization» of Judaea in the First Century after Christ*. Tran. J. Bowden. London : SCM Press, 1989. 114 p. ISBN 0-334-00602-3.
- HENGEL, Martin. *Paulus und Jakobus. Kleine Schriften III*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2002. 587 s. ISBN 3-16-147710-3.
- HENGEL, Martin. *The Zealots: Investigation into the Jewish Freedom Movement in the Period from Herod I until 70 A. D.* Tran. D. Smith. Edinburgh : T & T Clark, 1989. 487 p. ISBN 0-567-29372-6.
- HERFORD, R. Travers. *Christianity in Talmud and Midrash*. London : Williams & Norgate, 1903, 449 p.
- HEZSER, Catherine. Einheit und Vielfalt in der rabbinischen Halakhah. In KONRADT, Matthias, STEINERT, Ulrike. (ed.) *Ethos und Identität. Einheit und Vielfalt des Judentums in hellenistisch-römischer Zeit*. Paderborn : Ferdinand Schöningh, 2002. S. 149–163.
- HEZSER, Catherine. *Jewish Literacy in Roman Palestine*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2001. 563 p. ISBN 3-16-147546-1.
- HEZSER, Catherine. *The Social Structure of the Rabbinic Movement in Roman Palestine*. Tübingen : Mohr Siebeck, 1997. 557 p. ISBN 3-16-146797-3.
- HODKINSON, Owen. Epistolography. In HUBBARD, Tomas K. (ed.) *A Companion to Greek and Roman Sexualities*. Oxford : Wiley Blackwell, 2014. P. 463–478.
- HOPPE, Rudolf. *Die theologische Hintergrund des Jakobusbriefes*. Würzburg : Echter Verlag, 1977. 170 s. ISBN 3-429-00517-5.

- HOWARD, Tracy L. Suffering in James 1:2-12. *Criswell Theological Review*, 1986, vol. 1, iss. 1, p. 71–84.
- INWOOD, Brad. Importance of Form in Seneca's Philosophical Letters. In MORELLO, Ruth, MORRISON, A. D. (ed.) *Ancient Letters: Classical and Late Antique Epistolography*. N. Y. : Oxford University Press, 2007. P. 133–148.
- JACOBS, Irving. *The Midrashic Process: Tradition and Interpretation in Rabbinic Judaism*. N. Y. : Cambridge University Press, 1995. 218 p. ISBN 978-0-521-46174-0.
- JACKSON-McCABE, Matt A. Enduring Temptation: The Structure and Coherence of the Letter of James. *Journal for the Study of the New Testament*, 2014, vol. 37, iss. 2. P. 161–184.
- JACKSON-McCABE, Matt A. *Logos and Law in the Letter of James: The Law of Nature, the Law of Moses, and the Law of Freedom*. Leiden : Brill, 2001. 281 p. ISBN 90-04-11994-9.
- JEREMIAS, Joachim. *Jerusalem in the Time of Jesus: An Investigation into Economic and Social Conditions during the New Testament Period*. Philadelphia : Fortress Press, 1969. 405 p. ISBN 0-8006-1136-5.
- JEREMIAS, Joachim. *The Prayers of Jesus*. London : SCM Press, 1967. 124 p. ISBN 334-01251-1.
- JOHNSON, Luke T. *The Letter of James: A New Translation and Commentary*. N. Y. : Doubleday, 1995, 411 p. ISBN 0-385-41360-2.
- JOHNSON, Luke T. *Brother of Jesus, Friend of God: Studies in the Letter of James*. Grand Rapids : Eerdmans, 2004. 290 p. ISBN 0-8028-0986-3.
- KALMIN, Richard. *The Sage in Jewish Society of Late Antiquity*. N. Y. : Routledge, 1999, 180 p. ISBN 0-415-19695-7.
- KAMPEN, John. *The Hasideans and the Origin of Pharisaism: A Study in 1 and 2 Maccabees*. Atlanta : Scholars Press, 1988. 241 p. ISBN 1-55540-284-4.
- KEENER, Craig S. *The Gospel of John: A Commentary*. 2 vls. Peabody : Hendrickson 2003. 1636 p. ISBN 1-56563-378-4.

- KLAUCK, Hans-Josef. *Ancient Letters and the New Testament: A Guide to Context and Exegesis*. Waco : Baylor University Press, 2006. 504 p. ISBN 978-1-932792-40-9.
- KLIJN, A. F. J., REININK, G. J. *Patristic Evidence for Jewish-Christian Sects*. Leiden : Brill, 1973. 313 p. ISBN 90-04-03763-2.
- KLOPPENBORG, John S. Diaspora Discourse: The Construction of Ethos in James. *New Testament Studies*, 2007, vol. 53, iss. 2, p. 242–270.
- KLOPPENBORG, John S. Emulation of the Jesus Tradition in the Letter of James. In WEBB, Robert and KLOPPENBORG, John (ed.) *Reading James with New Eyes: Methodological Reassessments of the Letter of James*. London : T & T Clark, 2007. P. 121–150.
- KLOPPENBORG, John S. James 1:2-15 and Hellenistic Psychagogy. *Novum Testamentum*, 2010, vol. 52, p. 37–71.
- KNOHL, Israel. *The Messiah before Jesus: The Suffering Servant of the Dead Sea Scrolls*. Tran. D. Maisel. Berkley : University of California Press, 2000. 145 p. ISBN 0-520-21592-3.
- KONRADT, Matthias. *Christliche Existenz nach dem Jakobusbrief*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1998. 406 S. ISBN 3-525-53376-4.
- KONRADT, Matthias. Der Jakobusbrief als Brief des Jakobus. Erwägungen zum historischen Kontext des Jakobusbriefes im Lichte der traditionsgeschichtlichen Beziehungen zum 1. Petrusbrief und zum Hintergrund der Autorfiktion. In GEMÜNDEN Petra et al. (Ed.) *Der Jakobusbrief. Beiträge zur Rehabilitierung der «strohernen Epistel»*. Münster : Lit, 2003. S. 16–53.
- LAWS, Sophie. *A Commentary on the Epistle of James*. London : Adam & Charles Black, 1980. 273 p. ISBN 0-7136-2041-2.
- LAWS, Sophie. Does Scripture Speak in Vain? A Reconsideration of James IV, 5. *New Testament Studies*, 1974, vol. 20, iss. 2, p. 210–215.

- LEVINE, Lee I. *The Ancient Synagogue: The First Thousand Years*. 2nd Ed. New Heaven : Yale University Press, 2005. 796 p. ISBN 0-300-10628-9.
- LIEBERMAN, Saul. *Greek in Jewish Palestine*. N. Y. : The Jewish Theological Seminary of America, 1942. 215 p.
- LIEBERMAN, Saul. *Hellenism in Jewish Palestine*. 2nd Ed. N. Y. : The Jewish Theological Seminary of America, 1962. 231 p. ISBN 0873340612.
- LIGHTSTONE, Jack N. *Mishnah and the Social Formation of the Early Rabbinic Guild: A Socio-Rhetoric Approach*. Waterloo : Wilfrid Laurier University Press, 2002. 234 p. ISBN 0-88920-375-X.
- LINDSAY, Dennis R. *Josephus and Faith: Πίστις and πιστεύειν as Faith Terminology in the Writings of Flavius Josephus and in the New Testament*. Leiden : Brill, 1993. 212 p. ISBN 90-04-09858-5.
- LLEWELYN, Stephen R. Prescript of James. *Novum Testamentum*, 1997, vol. 39, iss. 4, p. 385–393.
- LOCKETT, Darian R. *Purity and Worldview in the Epistle of James*. London : T & T Clark, 2008. 221 p. ISBN 0567033112.
- LUKEŠ, Jiří. Leviticus 19,18 v recepci Nového Zákona, In BENEŠ, Jiří. (ed.) *Otevřené dveře. Leviticus 19*. Chomutov : L. Marek, 2012. S. 160–211.
- LUOMANEN, Petri. *Recovering Jewish-Christian Sects and Gospel*. Leiden : Brill, 2012. 296 p. ISBN 978-90-04-20971-8.
- MAIER, Gerhard. *Der Brief des Jakobus*. Wuppertal : Brunner Verlag, 2004. 255 s. ISBN 978-3-7655-9722-0.
- MARTIN, Ralph P. *James*. Waco : World Books, 1988. 240 p. ISBN 0-8499-0247-9.
- MASON, Steve N. *Flavius Josephus on the Pharisees: A Composition-Critical Study*. Leiden : Brill, 1991. 424 p. ISBN 90-04-09181-5.
- MASON, Steve N. *Josephus, Judea, and Christian Origins: Methods and Categories*. Peabody : Hendrickson, 2009. 443 p. ISBN 978-1-59856-254-5.

- MAYOR, Joseph B. *The Epistle of St. James: The Greek Text with Introduction Notes and Comments*. London : MacMillan, 1892, 248 p.
- McCARTNEY, Dan G. *James*. Grand Rapids : Baker, 2009. 335 p. ISBN 978-0-8010-2676-8.
- McKNIGHT, Scot. *The Letter of James*. Grand Rapids : Eerdmans, 2011. 497 p. ISBN 978-0-8028-2627-5.
- McKNIGHT, Scot. A Parting within the Way: Jesus and James on Israel and Purity. In CHILTON, Bruce, EVANS, Craig A. (ed.) *James the Just and Christian Origins*. Leiden : Brill, 1999. P. 83–129.
- McLAREN, James. Ananas, James, and Earliest Christianity. Josephus Account of the Death of James. *Journal of Theological Studies*, 2001, vol. 52, iss. 1, p. 1–25.
- MEIER, John P. Is There *Halaka* (the Noun) at Qumran? *Journal of Biblical Literature*, 2003, vol. 122, iss. 1, p. 150–155.
- MEYER, Arnold. *Das Rätsel des Jacobusbriefes*. Gießen: Verlag von Alfred Töpelmann, 1930. s. ISBN 3-11-098454-7.
- MONGSTAD-KVAMMEN, Ingeborg. *Toward a Postcolonial Reading of the Epistle of James: James 2:1–13 in its Roman Imperial Context*. Leiden : Brill, 2013. 252 p. ISBN 978-90-04-25186-1.
- MOO, Douglas J. *The Letter of James. An Introduction and Commentary*. Leicester : Inter-Varsity Press, 1985. 191 p. ISBN 0-85111-885-2.
- MOORE, George F. *Judaism in the First Centuries of the Christian Era: The Age of Tannaim*. 3 Vls. Peabody : Hendrickson, 1960. 1335 p. ISBN 1-56563-286-9.
- MOYSE, Steve. Intertextuality and the Study of the Old Testament in the New Testament. In MOYSE, Steve. (ed.) *The Old Testament in the New Testament: Essays in the Honour of J. L. North*. Sheffield : Sheffield Academic Press, 2000, p. 14–41.
- MOYSE, Steve. Intertextuality and Biblical Studies: a Review. *Verbum et Ecclesia*, 2002, vol. 23, iss. 2, p. 418–431.

- MRÁZEK, Jiří. *Teologie opomíjených. Přehližené hlasy v Novém zákoně*. Jihlava : Mlýn, 2013. 183 s. ISBN 978-80-86498-52-2.
- MÜHLING, Anke. «*Blickt auf Abraham, euer Vater*». *Abraham als Identifikationsfigur des Judentums in der Zeit des Exils und des Zweiten Tempels*. Oakville : Vandenhoeck & Ruprecht, 2011. 396 s. ISBN 978-3-525-53098-6.
- MUIR, John. *Life and Letters in the Ancient Greek World*. London : Routledge, 2009. 240 p. ISBN 978-0-415-39130-6.
- MULLINS, Terence Y. Formulas in New Testament Epistles. *Journal of Biblical Literature*, 1972, vol. 91, iss. 3, p. 380–390.
- MULLINS, Terence Y. Greeting as a New Testament Form. *Journal of Biblical Literature*, 1968, vol. 87, iss. 4, p. 418–426.
- MURPHY-O'CONNOR, Jerome. *Paul the Letter-Writer: His World, His Opinions, His Skills*. Collegeville : The Liturgical Press, 1995. 152 p. ISBN 0-8146-5845-8.
- MUSSNER, Franz. *Der Jakobusbrief*. Freiburg : Herden, 1987. 260 s. ISBN 3-451-14117-5.
- NEUSNER, Jacob. *The Halakhah: Historical and Religious Perspectives*. Leiden : Brill, 2002. 247 p. ISBN 90-04-12219-2.
- NEUSNER, Jacob. *The Rabbinic Traditions about the Pharisees before 70, Part 3: Conclusions*. Leiden : Brill, 1971. 427 p. ISBN 1-59752-414-X.
- NEUSNER, Jacob. *The Theology of the Halakhah*. Leiden : Brill, 2001. 396 p. ISBN 90-04-12291-5.
- NIEBUHR, Karl-Wilhelm. James in the Minds of the Recipients: A Letter from Jerusalem. In NIEBUHR, Karl-Wilhelm, WALL, Robert W. (ed.) *The Catholic Epistles and Apostolic Tradition*. Waco : Baylor University Press, 2009. p. 43–54.
- NIEHOFF, Maren R. The Implied Audience of the Letter of James. In ANDERSON, Gary A. et al. (ed.) *New Approaches to the Study of Biblical Interpretation in Judaism of the Second Temple Period and in Early Christianity*. Leiden : Brill, 2013. P. 58–77.

- NIENHUIS, David R. *Not By Paul Alone: The Formation of the Catholic Epistle Collection and the Cristian Canon*. Waco: Baylor University Press, 2007. 257 p. ISBN 9781932792713.
- ÖHLER, Markus. *Elia im Neuen Testament. Untersuchungen zur Bedeutung des alttestamentlichen Propheten im frühen Christentum*. Berlin: Walter de Gruyter, 1997. 374 s. ISBN 3-11-015547-8.
- PAINTER, John. *Just James: The Brother of Jesus in History and Tradition*. Los-Angeles: University of South California, 2004. 399 p. ISBN 1-57003-523-7.
- PAINTER, John. What James Was, His More Famous Brother Was Also. In EVERY-PECK, Alan, et ell. *Earliest Christianity within Boundaries of Judaism*. Leiden : Brill, 2016. P. 218–237.
- PAINTER, John. Who Was James? Footprints as a Means of Identification. In CHILTON, Bruce, NEUSNER, Jacob. (ed.) *The Brother of Jesus: James the Just and His Mission*. Louisville: WJKP, 2001. P. 10–65.
- PENNER, Todd C. *The Epistle of James and Eschatology: Re-reading an Ancient Christian Letter*. Sheffield : Sheffield Academic Press, 1996. 331 p. ISBN 1-85075-574-4.
- PERDUE, Leo. Paraenesis and the Epistle of James. *Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft*, 1981, vol. 72, iss. 3-4, p. 241–256.
- POPKES, Wiard.. James and Scripture: an Exercise in Intertextuality. *New Testament Studies*, 1999, vol. 45, iss. 2, p. 213–229.
- POPKES, Wiard. *Der Brief des Jakobus*. Leipzig : Evangelische Verlagsanstalt, 2001. 357 s. ISBN 3-374-01813-0.
- POPKES, Wiard. The Mission of James in His Time. In CHILTON, Bruce, NEUSNER, Jacob. (ed.) *The Brother of Jesus: James the Just and His Mission*. Louisville : WJKP, 2001. P. 88–99.
- POPKES, Wiard. Paraenesis in the New Testament: An Exercise in Conceptuality. In STARR, James, ENGBERG-PEDERSEN, Troels. (ed.) *Early Christian Paraenesis in Context*. Berlin: Walter de Gruyeter, 2004, p. 13–46.

- PRATSCHER, Wilhelm. *Der Herrenbruder Jakobus und die Jakobustradition*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1987. 315 s. ISBN 3-525-53817-0.
- PROCTOR, Mark. Faith, Works, and Christian Religion in James 2:14-26. *Evangelical Quarterly*, 1997, vol. 69, iss. 4, p. 307–332.
- RADIN, Max. *The Jews among the Greeks and Romans*. Philadelphia : The Jewish Publication Society of America, 1915. 421 p.
- RAJAK, Tessa. *Josephus: The Historian and His Society*. Midsomer Norton : Duckworth 1983. 261 p. ISBN 0-7156-3170-5.
- RENDALL, Gerald H. *The Epistle of St. James and Judaic Christianity*. Cambridge : At the University Press, 1927. 147 p. ISBN 978-1-107-44060-9.
- RIVKIN, Ellis. Defining the Pharisees: the Tannaitic Sources. *Hebrew Union College Annual*, 1969–1970, vol. 40-41, p. 205–249.
- RIVKIN, Ellis. *A Hidden Revolution*. Nashville : Abington, 1978. 336 p. ISBN 0-687-16970-4.
- ROSENMEYER, Patricia A. *Ancient Epistolary Fiction: The Letter in Greek Literature*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 370 p. ISBN 0-521-80004-8.
- ROSENMEYER, Patricia A. *Ancient Greek Literary Letters: Selections in Translation*. N. Y. : Routledge, 2006. 168 p. ISBN 0-415-28551-8.
- ROPES, James H. *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle of St. James*. Edinburgh : T & T Clark, 1916. 319 p. ISBN 0-567-05035-1.
- RUTGERS, Leonard V. Roman Policy towards the Jews: Expulsions from the City of Rome during the First Century C. E. *Classical Antiquity*, 1994, vol. 13, iss. 1, p. 56–74.
- RUZER, Serge. James on Faith and Righteousness in the Context of a Broader Jewish Exegetical Discourse. In ANDERSON, Gary A. et al. (ed.) *New Approaches to the Study of Biblical Interpretation in Judaism of the Second Temple Period and in Early Christianity*. Leiden : Brill, 2013. P. 79–104.

- SAFRAI, Shmuel. Halakha. In SAFRAI, Shmuel. (ed.) *The Literature of the Sages. Part 1: Oral Tora, Halakha, Mishna, Tosefta, Talmud, External Tractates*. Philadelphia : Fortress Press, 1987. P. 121–209.
- SAFRAI, Shmuel. Oral Tora. In SAFRAI, Shmuel. (ed.) *The Literature of the Sages. Part 1: Oral Tora, Halakha, Mishna, Tosefta, Talmud, External Tractates*. Philadelphia : Fortress Press, 1987, p. 35–119.
- SALDARINI, Anthony J. *Pharisees, Scribes and Sadducees in Palestinian Society*. Wilmington: Michael Glazier, 1988. 325 p. ISBN 0-8028-4358-1.
- SANDERS, Ed P. *Jewish Law from Jesus to the Mishnah: Five Studies*. London : SCM Press, 1990, 404 p. ISBN 0-334-02102-2.
- SANDERS, Ed P. *Judaism: Practice and Belief. 63 BCE – 66 CE*. London : SCM Press, 1994, 580 p. ISBN 0334-02470-6.
- SANDERS, Ed P. *Paul and Palestinian Judaism*. Minneapolis : Fortress Press, 1977. 627 p. ISBN 0-8006-0499-7.
- SAXBY, Alan. *James, Brother of Jesus, and the Jerusalem Church: A Radical Exploration of Christian Origins*. Eugene : Wipf & Stock, 2015. 318 p. ISBN 978-14982-0390-6.
- SCHÄFER, Peter. *Judeophobia: Attitudes toward the Jews in the Ancient World*. Cambridge : Harvard University Press, 1997. 306 p. ISBN 0-674-48778-8.
- SCHLATTER, Adolf. *Die Brief des Jakobus*. Stuttgart : Galwer, 1956. 304 s. ISBN 3-7668-0761-7.
- SCHNABEL, Eckhard J. *Early Christian Mission*. 2 vls. Downers Grove : InterVarsity Press, 2004. 1928 p. ISBN 0-8308-2791-9.
- SCHNIDER, Franz, STENGER, Werner. *Studien zum neutestamentischen Briefformular*. Leiden : Brill, 1987. 191 s. ISBN 90-04-08414-2.
- SCHRAGE, Wolfgang. *Ethik des Neuen Testaments*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprech, 1989. 378 s. ISBN 3-525-51363-1.
- SCHÜRER, Emil et al. *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ (175 B.C.–A.D. 135)*. 3 Vls. Edinburgh : T & T Clark, 1973–1987. ISBN 0-567-02242-0 (Vol. 1), 0-567-02243-

- 9 (Vol. 2), 0-567-02244-7 (Vol. 3. Part 1), 0-567-09373-5 (Vol. 3. Part 2).
- SCHWARTZ, Daniel R. Should Josephus Have Ignored the Christians? In KONRADT, Matthias, STEINERT, Ulrike. (ed.) *Ethos und Identität. Einheit und Vielfalt des Judentums in hellenistisch-römischer Zeit*. Paderborn : Ferdinand Schöningh, 2002. S. 165–178.
- SEVENSTER, Jan N. *Do You Know Greek?: How Much Greek Could the First Jewish Christians Have Known?* Tran. J. de Bruin. Leiden : Brill, 1968. 197 p. ISBN 9004030905.
- SHERWIN-WHITE, Adrian N. *Roman Society and Roman Law in the New Testament*. London : Oxford University Press, 1963. 204 p. ISBN 9781592447473.
- SIGAL, Phillip. *The Halakhah of Jesus of Nazareth according to the Gospel of Matthew*. Atlanta : Society of Biblical Literature, 2007. 262 p. ISBN 978-1-58983-282-4.
- SKARSAUNE, Oskar. Ebionites. In SKARSAUNE, Oskar, HVALVIK, Reidar (ed.) *Jewish Believers in Jesus: The Early Centuries*. Peabody : Hendrickson, 2007. P. 419–462.
- SMALLWOOD, E. Mary. *The Jews Under Roman Rule: From Pompey to Diocletian*. 2nd ed. Leiden : Brill, 1981. 595 p. ISBN 90-04-04491-4.
- SPITTA, Friederich. *Der Brief des Jakobus*. Gottingen : Vandenhoeck und Ruprecht, 1896. 239 s. ISBN 0837095816.
- STRACK, Hermann L., BILLERBECK, Paul. *Kommentar zum neuen Testament aus Talmud und Midrasch*. 4 Bd. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung. 1924–1926. 4102 s.
- STRANGE, James R. *The Moral World of James: Setting the Epistle in its Greco-Roman and Judaic Environments*. N. Y. : Peter Lang, 2010. 237 p. ISBN 97844331-0881-5
- TABOR, James. *The Jesus Dynasty: The Hidden History of Jesus, His Royal Family, and the Birth of Christianity*. N. Y. : Simon & Schuster. 2006. 363 p. ISBN 13: 978-0-7432-8723-4.
- TAYLOR, Mark. E. *A Text-Linguistic Investigation into the Discourse Structure of James*. London : T & T Clark, 2006. 146 p. ISBN 0-567-04463-7.

- TAYLOR, Miriam S. *Anti-Judaism and Early Christian Identity: Critique of Scholarly Consensus*. Leiden : Brill, 1995. 207. p. ISBN 9004101861.
- TCHERIKOVER, Victor. *Hellenistic Civilization and the Jews*. Tran. S. Applebaum. Philadelphia : The Jewish Publication Society of America, 1959. 566 p. ISBN 1-56563-476-4.
- TILLER, Patrick A. The Rich and the Poor in James: An Apocalyptic Ethic. In WRIGHT, Benjamin G. III, WILLIS, Lawrence M. (ed.) *Conflicted Boundaries in Wisdom and Apocalypticism*. Leiden : Brill, 2006. P. 169–179.
- Tomson P. J. 2010. Halakhah in the New Testament. A Research Overview // Bieringer R., et al. (ed.) *The New Testament and Rabbinic Literature*. Leiden : London.
- TSUJI, Manabu. *Glaube zwischen Vollkommenheit und Verweltlichung: Eine Untersuchung zur literarischen Gestalt und zur inhaltlich en Kohärenz des Jakobusbriefes*. Tübingen : Mohr Siebeck, 1997. 244 s. ISBN 3-16-146620-9.
- UNNIK, Willem C., van. *Das Selbstverständnis der jüdischen Diaspora in der hellenistisch-romischen Zeit*. Leiden : Brill, 1993. 200 s. ISBN 90-04-09693-0.
- URBACH, Ehpaïm E. *The Sages: Their Concepts and Beliefs*. Tran. I. Abrahams. Cambridge : Harvard University Press, 1975. 1118 p. ISBN 978-9652233196.
- VERSPEUT, Donald. James 1:17 and the Jewish Morning Prayers. *Novum Testamentum*, 1997, vol. 39, iss. 2, p. 177–191.
- VYHMEISTER, Nancy. The Rich Man in James 2: Does Ancient Patronage Illumine the Text? *Andrews University Seminary Studies*, 1995, vol. 33, iss. 2, p. 265–283.
- WACHOB, Wesley H. The Apocalyptic Texture of the Epistle of James. In WATSON, Duane F. (ed.) *The Intertexture of Apocalyptic Discourse in the New Testament*. Atlanta : Society of Biblical Literature, 2002, p. 165–185.
- WACHOB, Wesley H. *The Voice of Jesus in the Social Rhetoric of James*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 251 p. ISBN 0-521-66069-6.
- Ward R. B. The Works of Abraham // HTR 61: 283–290.

- WARRINGTON, Keith. The Significance of Elijah in James 5:13-18. *Evangelical Quarterly*, 1994, vol. 66, iss. 3, p. 217–227.
- WEISSENBERG, Hanne, von. *4QMMT: Reevaluating the Text, the Function, and the Meaning of the Epilogue*. Leiden : Brill, 2009. 268 p. ISBN 978-90-04-17379-8.
- WENGER, Stefan. *Der wesenhaft gute Kyrios. Eine exegetische Studie über das Gottesbild im Jakobusbrief*. Zürich : TVZ, 2011. 354 s. ISBN 978-3-290-17583-2.
- WETTLAUFER, Ryan D. *No Longer Written: The Use of Conjectural Emendation in the Restoration of the Text of the New Testament, the Epistle of James as a Case Study*. Leiden : Brill, 2013. 205 p. ISBN 978-90-04-23533-5.
- WILLIAMS, Travis B. *Persecution in 1 Peter: Differentiating and Contextualizing Early Christian Suffering*. Leiden : Brill, 2012. 483 p. ISBN 978-90-04-24189-3.
- WHITE, John L. Introductory Formulae in the Body of the Pauline Letter. *Journal of Biblical Literature*, 1971, vol. 90, iss. 1, p. 91–97.
- WHITE, John L. New Testament Epistolary Literature in the Framework of Ancient Epistolography. In HAASE, Wolfgang, TEMPORINI, Hildegard (ed.) *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt. 2. Principat*. 1984. Bd. 25. Teilb. 2. S. 1730–1756.
- WHITE, Peter. *Cicero in Letters: Epistolary Relations of the Late Republic*. N. Y. : Oxford University Press, 2010. 235 p. ISBN 978-0-19-538851-0.
- WHITTAKER, Molly. *Jews and Christians: Graeco-Roman Views*. N. Y. : Cambridge University Press, 1984. 286 p. ISBN 978-0-521-28556-8.

Summary

This dissertation explores the value system held by the author of the Epistle of James, who is here considered to be James the Just, a brother of Jesus, the first «bishop» of the Jerusalem church and a legalistic Judeo-Christian. Most likely, this interesting Epistle of a former Galilean peasant is a collection of his sermons or discourses gathered and edited by one of his followers. The editor has arranged these sermons in the form of a Jewish epistle (i. e., with greetings but without any conclusion or farewell formulas) and has addressed it to «the twelve tribes in the Diaspora» or, as we may assume, to the Jews and Christians outside of Eretz-Israel. The Epistle does not relate to any specific problems of concrete communities or persons and, therefore, it may be viewed as an encyclical letter. The author's main tone is: «you must act in this way and only this way». Therefore this document is a type of «halakhah», a literary form used by the sages of Israel before the Common Era. «Halakhah», as well as the Greek literary form *paraenesis*, does not imply any discussion of the material, but rather calls the readers to submission. The term «halakhah» is placed in quotation marks in order to avoid associations with the *halakhot* of the Mishnah.

The author of this «halakhic» encyclical shifts the attention of his readers from their realities to his idealistic world. He omits many aspects of Second-Temple-Period Jewish life, focusing his attention instead on the rules of spiritual life common for both Judeans and Christians. This focus explains why the Epistle has only two brief and indirect references to Jesus Christ, who as the hero surprisingly does not play a distinctive role. For several reasons the Messiah is replaced by famous characters from the Tanakh (i. e., Abraham, Rahab, Job, and Elijah) as being the best examples for imitation.

The author's message is very simple: a righteous person is pleasing to God and, therefore, successful in his ways, but a sinner is not. He encourages his readers to continue following the narrow way of righteousness by striving for perfect sanctification while enduring temptation, poverty, showing their faith through their deeds, and praying. These are the exemplary character traits through which Abraham, Rahab, Job, and Elijah manifested righteousness in their own life circumstances.

Anotace

Předkládaná disertační práce je věnovaná Listu Jakubovu, známému textu Nového zákona, který vyvolal hodně sporů v prvních stoletích křesťanské éry. V této práci je List prezentován jako sbírka kázání či besed historického Jakuba Spravedlivého, shromážděných jím samotným nebo jeho nástupcem v encyklice se silným moralistickým zaměřením. Tady je v první řadě zkoumáno, jak autor Listu, který na rozdíl od apoštola Pavla nevěděl skutečné problémy svých příjemců v diaspoře, bere čtenáře z jejich reálného světa do svého vlastního idealistického světa.

Annotation

This doctoral dissertation deals with the Epistle of James, a text which has raised much discussion even in the first centuries of the Christian Era. This work presents the Epistle as a collection of sermons or discourses of James the Righteous, a known historical figure of the first century C.E. These sermons have been collected into an encyclical letter with a strong moralistic bias by either James himself or by one of his disciples. The dissertation considers how the author of the Epistle, unlike the apostle Paul, does not know the particular issues his audience is dealing with and, therefore, takes his readers from their real world into his own imaginative world.

Klíčová slova

Judaismus, druhý chrám, Jakub, Pavel, apoštolové, Palestina, diaspora, encyklika, misie, Mišna, rabínská tradice, farizeové, Ezejci, Judeo-křesťané, Ebonité, primitivní církev.

Key words

Judaism, Second Temple, James, Paul, apostles, Palestine, Diaspora, an encyclical, mission, the Mishnah, rabbinic tradition, the Pharisees, Essenes, Judeo-Christians, Ebionites, the primitive Church.

Ключевые слова

Иудаизм, Второй Храм, Иаков, Павел, апостолы, галаха, Палестина, Диаспора, энциклика, миссия, Мишна, раввинистическая традиция, фарисеи, ессеи, иудео-христиане, эвиониты, ранняя Церковь.

